

שמן המשחה – מצוותו לדורות

א. מבוא

ב. משיחת הכלים

1. משיחת הכלים בחנוכת המשכן – מעשה חד-פעמי
2. ספרי וירושלמי: כל הכלים התקדשו במשיחת כלי המשכן
3. רש"י ותוספות: קידוש הכלים לדורות – מחלוקת תנאים
- ג. משיחת כוהן גדול לדורות
- ד. משיחת כוהן משוח מלחמה
- ה. משיחת מלכים
- ו. גניזת שמן המשחה
- ז. המצווה לדורות

1. ראשונים: שמן המשחה נעשה רק על ידי משה ויש איסור לעשותו אחר
  2. הרמב"ם: אין איסור אך בפועל לא נעשה אחר
  3. המצווה לדורות לשיטות אלו
  4. שמן המשחה תלוי בנוכחות הארון
  5. מעשה נס בשמן המשחה – מחלוקת תנאים
  6. המפסם את השמן לציבור
  7. ראב"ע ואחרונים: מצווה לעשות שמן המשחה בכל זמן
- ח. סיכום

א. מבוא

שמן המשחה הוא שמן ייחודי שהכין משה במדבר לפני הקמת המשכן "מוכן לדברים שצריכין משיחה" – כלשון הרמב"ם (הל' כלי המקדש א, א). השמן נעשה מתערובת של שמן זית, כמה מיני בשמים (בשמים-ראש, מר-דרור, קנמון-בשם, וקדה) ומים – כמפורש בתורה.¹ באופן כללי, מצאנו בכתובים ובדברי חז"ל כמה שימושים לשמן המשחה:

1. משיחת המשכן וכליו; 2. משיחת אהרן ובניו בימי המילואים; 3. משיחת בגדי הכהונה; 4. משיחת כוהן גדול לדורות; 5. משיחת כוהן משוח מלחמה; 6. משיחת מלכי בית דוד.

מאמר זה יתמקד במצוות שמן המשחה, בהכנתו, בשימושו לדורות ובגניזתו. ראשית יתמקד הדיון במצוות משיחת הכלים, ובהתחקת אחר מקורותיו של דין משיחת הכוהן

---

1. ראה שמות ל, כג-כה.

הגדול, המלך, ומשוח מלחמה; בהמשך, יעסוק המאמר בגניזת שמן המשחה בסוף ימי הבית הראשון, ולאור זאת במשמעות המצווה לדורות.

ב. משיחת הכלים

1. משיחת הכלים בחנוכת המשכן – מעשה חד-פעמי

הציווי על משיחת המשכן וכליו, וכן על משיחת אהרן ובניו ובגדי הכהונה, מוזכר בפרשת תצווה ובפרשת כי-תשא: "ולקחת מן הדם אשר על המזבח, ומשמן המשחה, והזית על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו..." (שמות כט, כא); "ומשחת בו את אהל מועד ואת ארון העדות... ואת אהרן ואת בניו תמשח" (שם ל, כו-ל).² כך אכן נעשה בפועל כמתואר בפרשת נשא: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש אותם" (במדבר ז, א).

חז"ל מציינים כי משיחת המשכן, כליו, ובגדי הכהונה הייתה חד-פעמית בימי משה: "כל הכלים שעשה משה, משיחתן מקדשתן; מכאן ואילך, עבודתן מחנכתן" (שבועות טו ע"א).³ על השאלה המתבקשת, מדוע אין הציווי על משיחת הכלים נוהג לדורות – כלומר שכל כלי חדש מכלי המקדש יתקדש במשיחה⁴ – משיבה הגמרא כי התורה עצמה הגדירה את המשיחה בשמן המשחה כמעשה חד-פעמי וייחודי: "שאני התם, דאמר קרא: 'וימשחם ויקדש אותם', אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה" (שם).⁵

אם כן כיצד יתקדשו הכלים מחנוכת המשכן ולהבא? הגמרא (שם) מבארת שכל הכלים המובאים למקדש מכאן ואילך, מתקדשים בעבודת הקודש עצמה: "'אשר ישרתו במ בקודש' (במדבר ד, יב) – תלאן הכתוב בשרות".

אפשר היה להעלות על הדעת שאומנם אין צורך במשיחה, אך אם יימשחו כלים בעתיד הם יתקדשו; אלא שהגמרא דוחה אפשרות זו: "אימא: אותם במשיחה, לדורות או במשיחה או בעבודה! אמר רב פפא, אמר קרא: אשר ישרתו במ בקדש, תלאן הכתוב בשרות". כך משתמע גם מלשון המכילתא דרשב"י (לשמות ל, כו): "יכול יהוא כל הכלים טעונין משיחה לדורות? תלמוד לומר 'אשר ישרתו במ בקדש' – בשרות בלבד הן מתקדשין"; וכך כתב המאירי (על שבועות, שם) במפורש: "אבל מכאן ואילך בכל הדורות עבודתן מחנכתן, רצה

2. ראה גם שמות מ, ט-טו ועוד.

3. וכן: סנהדרין טז ע"ב; יומא יב ע"ב.

4. הגמרא (שבועות שם) מבקשת גם להסתמך על הייתור "וכן תעשו" (שמות כה, ט) וללמוד ממנו "לדורות".

5. ראה יד רמ"ה (סנהדרין טז ע"ב) המסביר את המיעוט כך: "מדהוה ליה למיכתב ויקדש[ם] וכתב ויקדש אותם שמע מיניה למעוטי מהאי קרא משיחה מדורות לגמרי". אומנם, מדברי הספרי שיובאו להלן משתמע שהדרשה היא מכפל המקראות.

לומר שלא היו מושחין אותם כלל ומשנתחנכו לעבודתם נתקדשו, ואפילו היו מושחין אותם לא היו מתקדשין אלא בעבודה".⁶

הרמב"ם הביא את דברי הגמרא להלכה וכתב:

כל כלי המקדש שעשה משה במדבר לא נתקדשו אלא במשיחתן בשמן המשחה, שנאמר: "וימשחם ויקדש אותם". ודבר זה אינו נוהג לדורות, אלא הכלים כולן כיון שנשתמשו בהן במקדש במלאכתן – נתקדשו, שנאמר: "אשר ישרתו בם בקודש", בשירותם הם מתקדשין. (רמב"ם, הל' כלי המקדש א, יב)⁷

2. ספרי וירושלמי: כל הכלים התקדשו במשיחת כלי המשכן

בספרי מובאת דרשה שונה מזו המובאת בגמרא:

רבי אומר "וימשחם ויקדש אותם" למה נאמר? והלא כבר נאמר "וימשח אותם ויקדש אותם" ומה תלמוד לומר "וימשחם ויקדש אותם"? מגיד שבמשיחתן של אלו, הוקדשו כל הכלים לעתיד לבוא. (ספרי, נשא, פיס' מד)

מדברי הספרי נראה שרבי סובר שכל הכלים טעונים משיחה כדי לקדשם, אלא שהמשיחה הראשונה הועילה לכלים שנמשחו ולכל הכלים שיכינו בעתיד, כעין 'קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא' וכאילו "משחו כל הכלים לדורות במשיחה זו" כלשון הנצי"ב בפירושו לספרי. על פי זה נראה ששיטת רבי שונה משיטת הברייתא לעיל, ולדעתו כל כלי מקדש מיד בעצם הקדשתו והזמנתו לעבודה שכן כל כלי המקדש מתקדשים מכוח משיחתם של הכלים הראשונים – גם מבלי שתיעשה בהם עבודה.⁸

ייתכן שזוהי גם דעת הירושלמי המלמד כי:

כלי שרת מאימתי הן קדושין מיד או בשעת התשמיש? אין תימר מיד ניחא. אין תימר בשעת התשמיש כאחת הן קדושין? ניחא של משה שנתקדשו בשמן המשחה. ברם של שלמה כאחת הן קדושין ומתקדשין? בכניסתן לארץ היו מפנין מתוך של

6. מאידך גיסא, ראה דברינו להלן הערה 12 בדעת רש"י. ראה גם בספר הר אפרים (סי' יד) שחידש על פי דברי הגמרא כי אילו יהיה צורך להכין ארון ברית חדש, הוא לא יתקדש אלא בשמן המשחה (משום שאין בארון שירות או עבודה).

7. אומנם בספר המצוות (עשה לה) הביא הרמב"ם את דברי הספרי שיובאו להלן וכתב: "וכבר נמשח בו המשכן וכל כליו. ולא ימשחו בו הכלים לדורות כי בבאור אמרו בסיפרי שבמשיחתן שלאילו, כלומר כלי המשכן, הוקדשו כל הכלים לעתיד לבא". אכן, אפשר שהרמב"ם לא הבין את הספרי כפי שיובן להלן, או שהביאו רק לשם עצם הדין, דהיינו שאין צורך במשיחה לעתיד. יש שדייקו מלשון הרמב"ם שגם כלים שעשה משה לאחר חנוכת המשכן צריכים משיחה, אך ראה שו"ת חת"ס (א, או"ח, לז) שכתב כי פשוט שלאחר חנוכת המשכן אין יותר משיחה בכלים, גם אם נעשו על ידי משה בעצמו.

8. כך פירש גם החסדי-דוד על הספרי. אך ראה להלן הערה 13 פירוש אחר בדברי רבי הללו.

משה לתוך של שלמה, לא היה שם של משה כאחת הן קדושין ומתקדשין? ובעלייתן
 מן הגולה היו מפנין מתוך של שלמה לתוך שלהם, לא היה שם של שלמה כאחת הן
 קדושין ומתקדשין? (ירושלמי יומא ג, ו)

הירושלמי, בניגוד לבבלי, מתקשה כיצד כלי חול מתקדש בעבודה הראשונה וגם מקדש את
 מה שבתוכו – "כאחת הן קדושין ומקדשין?" כלשונו, מעין 'צבת בצבת עשויה'. לכן נראה
 שמסקנתו היא שכלי שרת קדושים מיד, ולא רק עם תחילת עבודתם, כדברי רבי בספרי.
 אכן, יש חולקים על פירוש הירושלמי בדרך זו, ולדעתם יש לקרוא "כאחת הן קדושין
 ומקדשין!", כקביעה ולא כשאלה, ולפי זה שיטת הירושלמי כשיטת הבבלי, כלומר שכלי
 השרת מתקדשים בעבודתם.⁹

3. רש"י ותוספות: קידוש הכלים לדורות – מחלוקת תנאים

על אף האמור עד כה, כמה ראשונים סבורים שהקביעה "אותם במשיחה ולא לדורות
 במשיחה" אינה אליבא דכולי עלמא וישנם תנאים הסוברים שגם לדורות יש דין משיחה
 בכלים.

הגמרא במסכת מנחות מביאה את הברייתא הבאה:

"וימשחם ויקדש אותם" – רבי יאשיה אומר: מדת הלח נמשח בין מבפנים בין
 מבחוץ, מדת יבש נמשחו מבפנים ואין נמשחו מבחוץ; רבי יונתן אומר: מדת הלח
 נמשחו מבפנים ואין נמשחו מבחוץ, מדות יבש לא נמשחו כל עיקר. (מנחות נז ע"ב)

וכך מסבירה הגמרא את מחלוקת התנאים:

במאי קא מיפלגי? ב"אותם". רבי יאשיה סבר: "אותם" – למעוטי מדת יבש בחוץ,
 ור' יונתן סבר: מדת יבש חול הוא ולא אצטריך קרא למעוטי, כי אצטריך קרא
 למעוטי – מדת לח מבחוץ. (שם)

תוספות על אתר שואל:

וא"ת ההוא סוגיא דבריש פרק ב' דשבועות דדרשינן "אותם במשיחה ולא לדורות
 במשיחה אלא בעבודה", כמאן? לא כר' יונתן ולא כר' יאשיה...
 (תוס' שם, ד"ה רבי יאשיה)

מסקנת תוספות היא שהסוגיה שלפיה הכלים נמשחו רק בזמן חנוכת המשכן היא בהתאם
 לשיטת ר' עקיבא, ואילו ר' יונתן ור' יאשיה חולקים על כך. אם כן, לשיטת ר' יונתן ור'
 יאשיה – הסוברים שצריך למעט מ"אותם" דברים אחרים (קידוש מידת לח או יבש מבחוץ)

9. ראה: משך חכמה על הפטרת שבת ר"ח, ד"ה את המנחה; מקדש דוד ב, א. וראה בעניין זה בספר
 המידות לחקר ההלכה מידה א, סיבה ומסובב, אות ז.

- אין לימוד הממעט משיחת הכלים לדורות, ולכן גם לדורות כל הכלים טעונים משיחה, כמו בימי משה.

לדברי התוספות ציין גם המשנה-למלך:

כתבו התוספות בפרק כל המנחות שדרשא זו דאותם במשיחה כו' היא דוקא לר"ע דאית ליה דמדת יבש לא נתקדשה, אבל למאן דאית ליה דנתקדשה מבפנים הא איצטריך קרא למעט מדת יבש מבחוץ. (משנה למלך, הל' כלי המקדש א, יב)¹⁰

ייתכן שגם רש"י סבור כדעת התוספות, וכך עולה מדבריו במסכת עבודה זרה (נב ע"ב). הגמרא שם מביאה את דרשתו של ר' יוסי בן שאול על הפסוק "כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו" (דברי-הימים ב כט, יט) ושואלת: "מאי לאו 'הכנו' - דאטבלינהו, 'הקדשנו' - דאקדישנהו..."¹¹, ומפרש רש"י: "והקדשנום דאקדישנהו - שחזרו ומשחום בשמן המשחה".¹¹

לכאורה, דברי רש"י תמוהים שהרי לדורות אין כלי המקדש צריכים משיחה. הרש"ש על אתר תמה על דברי רש"י מסוגיית הגמרא במסכת שבועות שהזכרנו לעיל, אך בהגהות מהר"ב רנשבורג הפנה לתוספות במנחות, ונראה שלדעתו רש"י פירש את דעת ר' יוסי בן שאול כדעת התנאים הממעטים מ"אותם" את קידוש כלי השרת, ולכן סובר שלדורות צריך משיחה.¹² כדברים האלו כתב גם החתם סופר,¹³ ועדיין יש לתמוה מה גרם לרש"י לתלות

10. בהמשך דבריו מקשה המשנה-למלך על הרמב"ם, שבמקום זה פסק כסוגיה בשבועות, כלומר כר"ע, ואילו בהמשך הפרק פסק שלא כר"ע. לתירוץ לקושיה ראה בספר המפתח שם.

11. כך כתב גם הריטב"א במקום בשם ר"י. הפסוק עוסק בטהרת המקדש בימי חזקיהו.

12. כך הבין גם בספר הר המוריה על הל' כלי המקדש א, יב. אך ראה בספר מזל שעה (על הרמב"ם הנ"ל) המפרש שלדעת רש"י, אף שלדורות הכלים מתקדשים בעבודה "על הצד היותר טוב היו מושחים אותם תחילה". דברים אלו סותרים לכאורה את פשט הסוגיה, ואת דברי המכילתא והמאירי שהובאו לעיל.

13. שו"ת חתם סופר, א, או"ח, סי' לז, וז"ל בסוף הסימן: "והשתא אתי שפיר דר' יונתן בן שאול הוה ס"ל הואיל והלכתא כת"ק דאותם ממעט כלי יבש א"כ ממילא לדורות בעי כלים משיחה, והיינו הכנו והקדשנו שמשחנו בשמן המשחה, אך רבי [שחולק שם על פירוש ר"י בן שאול לפסוק] לטעמיה אזיל דמדכתיב וימשחם דרש רבי שבמשיחת הכלים האלו הועיל לדורות, ומוכח דלדורות לא בעי משיחה, וע"כ הכנו והקדשנו שהקדישו אחרים תחתם ושפיר אמר החזרת לי אבידה". ראה גם בפירוש כתר כהונה על דברי הספרי שנזכרו לעיל. לדעתו, יש להסביר את דברי רבי כשיטה זו, והלשון "במשיחתן של אלו הוקדשו כל הכלים לעתיד לבוא" משמעה שאומנם כל הכלים לעתיד טעונים משיחה, אך אותם כלים שעשה משה לצורך עבודת המשכן לא יהיו טעונים משיחה לעתיד לבוא בימי מקדש הקבע של שלמה.

כך בדעת ר"י בן שאול. ייתכן שלהבנת רש"י המילה "הקדשנו" מתארת מעשה מיוחד, ולא רק חזרה לשגרת עבודה – שאינה ניכרת כקידוש חדש.¹⁴

גם לשון התוספתא בסוטה מתבארת לאור דברים אלו, וכך נאמר שם:

משנבנה בית ראשון נגנז אהל מועד ונגנזו עמו קרסיו ובריהיו ועמודיו ואדניו, ואף על פי כן לא היו משתמשין אלא בשלחן שעשה משה ומנורה שעשה משה, מנורה שעשה משה לא היתה צריכה שמן המשחה שקדושה הראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא. (תוספתא [ליברמן] סוטה יג, א)

כלומר בניגוד לשאר הכלים החדשים שהוכנו למקדש שלמה והיו צריכים משיחה, המנורה שעשה משה לא הייתה צריכה משיחה מחודשת, שקדושה ראשונה, דהיינו קדושת המשכן, קידשה גם לעתיד, היינו למקדש הקבע.¹⁵

אכן, גם לשיטה זו אין דין זה אלא לכתחילה, אולם כאשר אין שמן המשחה, כגון בימי בית שני, הכלים מתקדשים בעבודה, וכדרך שמצאנו במינוי כוהן גדול – שלכתחילה צריך להתקדש בשמן המשחה ובריבוי בגדים, ואם אין אפשרות כזו (כגון שהכוהן הגדול נפסל באמצע יום הכיפורים), הוא מתקדש בעצם העבודה.¹⁶

14. מאידך גיסא, ניתן לפרש שדעת ר"י בן שאול אינה כדברי התנאים הסוברים שיש דין משיחה בכלים, אלא שלפנינו מקרה מיוחד, כעין משיחת מלך בן מלך על רקע מחלוקת (ראה הל' כלי המקדש א, יא), כלומר מצד הדין אכן לא היה צורך בקידוש, אבל כיוון ש"מרדו" בכלים אלה בימי אחז היה צורך בקידוש בשמן כדי לפרסם את קדושת הכלים.

15. ראה כתר כהונה על הספרי שם.

16. ראה כתר כהונה על הספרי שם, אות קמז (ע, ב). דבריו מיוסדים על סוגיית הגמרא ביומא (יב ע"א) המלמדת: "פשיטא: אירע בו פסול קודם תמיד של שחר, מחנכין אותו בתמיד של שחר. אלא, אירע בו פסול אחר תמיד של שחר במה מחנכין אותו... ורב פפא אמר: עבודתו מחנכתו. מי לא תניא: 'כל הכלים שעשה משה – משיחתן מקדשתן; מכאן ואילך – עבודתן מחנכתן'. הכא נמי – עבודתו מחנכתו". הראיה שמביא ר' פפא לדבריו היא מדין משיחת הכלים, ומכאן נלמד גם להפך, כלומר שכשם שכוהן גדול שצריך משיחה לדורות, אם אין שמן עבודתו מחנכתו, כך גם בכלים ואליבא דמאן דאמר שצריכים משיחה לדורות, אם אין שמן המשחה, עבודתם מחנכתם. אכן, ראייתו של הכתר-כהונה צריכה עיון, שהרי למ"ד לדורות במשיחה, גם בכלים, אם כן מניין לו שעבודתם מחנכתם? הלוא דין עבודתן מחנכתן אינו אלא לשיטת ר' עקיבא, הלומד דין זה מ"אותם" וכנ"ל, ואם כן הסוגיה הלומדת כוהן גדול ביום כיפור מכלי השרת, אינה אלא אליבא דרבי עקיבא, ולר' יונתן ור' יאשיהו הדרא קושיה לדוכתיה, וצ"ע.

ג. משיחת כוהן גדול לדורות

משיחת הכוהן הגדול לדורות הוזכרה בתורה בכמה מקומות, אך לא בצורה של ציווי ישיר. מעשה המשיחה מופיע בתורה באופן עקיף כאשר מתואר הכוהן הגדול בקשר למצווה שיש עליו או כסיבה לאיסור שחל עליו.

בפרשת הכוהן הגדול, בפרשת אמור, מובא מעשה המשיחה כתיאור הכוהן הגדול – קודם הציווי בנוגע לאיסורי הטומאה והאבלות על קרוביו, ואף כסיבה להם:

וְהָיָה הַגָּדוֹל מֵאַחֵיו אֲשֶׁר יוֹצֵק עַל רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה... אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרֹעַ וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם. וְעַל כָּל נִפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֵא... וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יִחַלֵּל אֶת מִקְדָּשׁ אֲלֹהֵי כִי נִזְר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֲלֵהֶיו עָלָיו... (ויקרא כא, י–יב)

גם בסיכום פרשת עבודת יום הכיפורים מתואר הכוהן הגדול כמשוח בשמן המשחה: "וכפר הכהן אשר ימשח אותו ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו..." (ויקרא טז, לב); וכך גם בפרשיית רוצח בשגגה: "וישב בה עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן הקודש" (במדבר לה, כה). בסיכום פרשת עשיית השמן, לאחר תיאור משיחת המשכן וכליו, ואהרן ובניו, נאמר: "שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם" (שמות ל, לא). אכן, ניתן לפרש ציווי זה כמתאר שימוש עתידי בשמן, אולם אין זה ציווי מובחן על משיחת כוהנים גדולים דווקא.¹⁷

בפרשת המילואים מופיע הציווי על מינוי הכוהן הגדול לדורות וכך נאמר שם:

וּבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אֲחֵרָיו לְמִשְׁחָה בָהֶם וּלְמֵלֵא בָם אֶת יָדָם. שְׂבָעַת יָמִים יִלְבָּשׁם הַכֹּהֵן תַּחֲתָיו מִבְּנָיו... (שמות כט, כט–ל)

באופן פשוט בפסוקים אלו לא מופיעה הדרשה למשוח בשמן את הכוהן הגדול, ומתואר רק ריבוי בגדים שעל ידו מתקדש הכוהן. ואכן, המילים "למשחה בהם" תורגמו על ידי אונקלוס כ"לרבאה בהון", כך פירש גם רש"י: "להתגדל בהם", וכן פירשו פרשנים נוספים.¹⁸ אולם מפירוש הרמב"ן (שם) נראה שמדובר במשיחה בשמן המשחה בזמן שהבגדים עליו,

17. חז"ל לא דרשו את הפסוק על אחד מהשימושים לדורות של שמן המשחה. אך ראה בפירוש הרלב"ג לתורה: "מה שצוה למשוח הכהנים הגדולים ומשוח מלחמה ומלכים בשמן שעשה משה, שנאמר 'ואל בני ישראל תדבר לאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם'" (פירוש הרלב"ג [הוצאת מעליות], שמות, כרך ב, עמ' 436).

18. ראה רשב"ם וחזקוני, וראה העמק דבר המציין לויקרא ז, לה: "זאת משחת אהרן ומשחת בניו" – כאשר המילה "משחת" שם משמעה "גדולת". ראה עוד במדבר יח, ח ("ואני נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה"), ואת דברי הרמב"ן שם המסביר את פירוש רש"י: "כי בעבור ששררת ישראל למשוחים היא, למלך ולכהן גדול, ישאילו הלשון לכל שררה" (וראה להלן הערה 31). לדוגמה ראה שופטים ט, ח: "הלוח הלכו העצים למשוח להם מלך".

וכך מצאנו גם בפירוש ר' אברהם בן הרמב"ם: "ואחרי כן יהיה נמשח בשמן המשחה והוא מלובש בהם, לא שיהיה נמשח תחילה ואחרי כן ילבש אותם".¹⁹

מדברי חז"ל נראה שלדעתם בפרשת המילואים ישנו ציווי על המשיחה. הברייתא המובאת בגמרא ביומא מניחה שצריך לכתחילה ריבוי שבעה ימים ומשיחה שבעה ימים:

"וכפר הכהן אשר ימשח אתו ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו", מה תלמוד לומר? לפי שנאמר "שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו", אין לי אלא נתרבה שבעה ונמשח שבעה, נתרבה שבעה ונמשח יום אחד, נתרבה יום אחד ונמשח שבעה מניין? תלמוד לומר: "אשר ימשח אתו ואשר ימלא את ידו" – מכל מקום.

(יומא ה"ע"א)

ריבוי שבעה ימים מפורש בפסוק לעיל, אך משיחה שבעה מניין? הגמרא משיבה שתי תשובות. תשובתה הראשונה היא שעצם המיעוט מלמד על כך. תשובתה השנייה היא: "דאמר קרא 'ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא במ את ידם' – איתקש משיחה לריבוי, מה ריבוי שבעה, אף משיחה שבעה" (שם).

ד. משיחת כוהן משוח מלחמה

כוהן משוח מלחמה הוא הכוהן המופקד על חיזוק לב העם היוצא למלחמה ועל קריאת פרשת המלחמה (דברים כ, ג-ד);²⁰ וכשנתמנה, היו מושחים אותו בשמן המשחה.²¹ בכתוב לא נזכר שמדובר בכוהן שנמשח בשמן המשחה,²² אך בדברי חז"ל נקרא תמיד כוהן זה 'משוח מלחמה'. כך לדוגמה אנו מוצאים במשנה בסוטה (ח, א) הדורשת: "ונגש הכהן" – זה כהן משוח מלחמה; עוד דרשו חכמים במסכת הוריות (יב ע"ב): "והכהן הגדול מאחיו" – זה כהן גדול, 'אשר יוצק על ראשו שמן המשחה' – זה משוח מלחמה; וכך פסק הרמב"ם (הל' כלי המקדש א, ז): "אין מושחין ממנו לדורות אלא כהנים גדולים ומשוח מלחמה...".²³

הגמרא בהוריות (שם) דורשת, מכוח ריבוי, שגם על משוח מלחמה חלים דיני כוהן גדול המפורטים בפרשה, אך מניחה מראש את המושג 'כוהן משוח מלחמה'. מן התורה מי שאינו רשאי לסוך משמן המשחה אך סך – חייב כרת,²⁴ ומן ההכרח אפוא לומר שלחז"ל

19. גם הרלב"ג פירש: "למשחה בהם – בשמן המשחה..". (שם, עמ' 341), וכך משתמע גם מפירוש רס"ג.

20. ראה ספר המצוות לרמב"ם, עשה קצא.

21. ראה מאירי, סוטה מב ע"א.

22. לשון הפסוקים היא: "כי תצא למלחמה על אויבך... והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם..." (דברים כ, א-ב).

23. הכסף-משנה על אתר כתב שמקורו של דין זה הוא סברה שכן שמו מוכיח עליו שהוא משוח בשמן, אך האחרונים העירו שמקור דברי הרמב"ם הוא בברייתא בהוריות שהובאה לעיל.

24. ראה: שמות ל, לב-לג; כריתות ב ע"א; רמב"ם הל' כלי המקדש א, ה.

הייתה מסורת ברורה כי הכוהן הממונה לדבר אל העם נמשח בשמן המשחה, אף שהדבר לא נרמז במפורש בכתוב.²⁵

ה. משיחת מלכים

משיחת מלכים גם היא לא נזכרה במפורש בכתוב, אך בדברי הנביאים מוזכרת משיחתם בשמן של כמה מלכים: שאול,²⁶ דוד,²⁷ שלמה,²⁸ יהוא וחזאל,²⁹ יואש³⁰ והואחז.³¹ הפסוק המפורש ביותר המלמד כי השמן המדובר הוא שמן המשחה הוא הפסוק האמור בשלמה המלך: "ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל וימשח את שלמה". כיוצא זה נאמר בתהלים (פט, כא): "מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתי".³²

לגבי משיחת מלכים הבעיה של שימוש בשמן המשחה קשה יותר מאשר בכוהן משוח מלחמה, מפני שהמלך אינו מזרע הכהונה ונחשב זר, ואילו בפסוק נאמר: "על בשר אדם לא ייסך... איש... אשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו" (שמות ל, לב-לג).

במסכת הוריות (יא ע"ב) מציינים חז"ל כי בשמן המשחה "נמשחו כהנים גדולים ומלכים", ומדברי הגמרא במסכת כריתות (ו ע"ב) משתמע שמלך אינו נחשב כזר לעניין

25. ראה בעניין זה חקרי לב או"ח, חלק ב, סי' קיט (רמו ע"ב).

26. שמואל-א י, א. באשר לעובדה ששאול נמשח בשמן המשחה אף שלא היה ממלכי בית דוד ראה כסף משנה, הל' מלכים א, י ופרשנים רבים אחרים כמפורט בספר המפתח הל' כלי המקדש א, ז והל' מלכים א, י.

27. שמואל-א טז, יב-יג.

28. מלכים-א א, לט. כמבואר בגמרא (הוריות יא ע"ב), אף שאין מושחים מלך בן מלך, אם נפלה מחלוקת - מושחים.

29. שם יט, טו-טז; מלכים-ב ט, א-ו. בגמרא (הוריות יא ע"ב) מבואר שיהוא, וכל מלך ממלכי ישראל לא נמשחו בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון, וכך כתב גם הרמב"ם (הל' מלכים א, י): "זוה שמשח אלישע ליהוא - לא בשמן המשחה משחו, אלא בשמן אפרסמון, ודבר זה מסורת ביד החכמים". הוא הדין לגבי חזאל מלך ארם שוודאי לא נמשח בשמן המשחה.

30. מלכים-ב יא, יב. הרמב"ם (שם) מעיר כי "יואש [נמשח] מפני עתליה".

31. מלכים-ב כג, ל. הברייתא (הוריות יא ע"ב) מלמדת שיהואחז נמשח "מפני יהויקים אחיו" (שם), שכן יהואחז היה קטן מיהויקים בשנתיים (ראה מלכים-ב כג, ל-לד). מכל מקום בגמרא (שם) מבואר שהייתה זו משיחה בשמן אפרסמון מפני שבזמן זה כבר נגנז שמן המשחה. ראה גם שמואל-ב יט, יא שם נזכרת המשיחה בעניין אבשלום, ובישעיה מה, א שם נזכרת משיחה לגבי כורש. בכל ההקשרים האלו מסתבר לומר כדברי הרמב"ן (לעיל הערה 18) שמתוך שמעשה המשיחה היה הדרך להכתיר מלכים, הושאלה הלשון 'משיחה' לתיאור גדולה ומלכות וייתכן שהוא הדין לגבי חזאל. לגבי אבשלום, ייתכן שאכן משחו בשמן המשחה לפי טעותם.

32. ראה גם תהלים מח, ח.

זה.³³ בעקבות דברי הגמרא פירש רש"י (לשמות שם) את הפסוק במילים: "על זר – שאינו צורך כהונה ומלכות", אך מקור הדברים בכתוב לא התבאר.

רס"ג פירש ש"קבלה הייתה ביד ישראל שימשח דוד וזרעו משמן המשחה, לא מלכים אחרים",³⁴ ואילו הרמב"ן פירש שהדבר נרמז בכתוב:

"שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם" (שמות ל, לא), והיה ראוי שיאמר שמן משחת קדש יהיה זה לאהרן ולבניו לדורותם... אבל כך הדבר, צוה שימשח בו עתה אהרן ובניו, ואמר למשוח בו משיח קדשי אשר אבחר בו "לדורותיכם" ולא ינתן על זר שאיננו לי, ולכן ימשחו בו המלכים והכהנים הגדולים, כי שניהם משיחי ה'.

(רמב"ן שמות ל, לג)

האחרונים כתבו שכוונת הרמב"ן היא כי מאחר שמצאנו שהנביאים משחו את המלכים, יש להניח כי הייתה בידם קבלה שהלכה למשה מסיני שמושחים את המלכים בשמן המשחה ואין המלך נקרא זר לעניין זה.³⁵ כעין זה מובא גם בתוספות הרא"ש על הגמרא בהוריות:

וכו נמשחו כהנים גדולים ומלכים. ואף על גב דכתיב בקרא אשר יתן ממנו על זר ונכרת ומלך בכלל זר, אפשר דדריש ליה מדכתיב על בשר אדם לא ייסך ודרשין אדם ולא מלך...³⁶ (תוספות הרא"ש הוריות יא ע"ב)

כעין זה מצאנו גם בפירוש רבנו בחיי לתורה (שמות ל, לא): "ועל כן אמר בכאן 'על בשר אדם לא ייסך', ויש להבין מלשון 'אדם' הדיוט ולא מלך"; ואף בתרגום ירושלמי שבכתב-יד תורגם הפסוק "על בשר אדם לא ייסך" במילים "על בשרא דבש נש הדיוט לא יתמשח" – ומכאן רמז להיתר משיחת מלכים.³⁷

33. זו לשון הגמרא: "הסך בשמן המשחה... למלכים ולכהנים – ר"מ מחייב, ור' יהודה פוטר... וא"ר יוסף: במאי פליגי רבי מאיר ורבי יהודה גבי מלכים וכהנים? ר"מ סבר: ואשר יתן ממנו על זר כתיב, ומלך וכהן השתא זרים ניהו; ורבי יהודה סבר: בעינן עד דאיכא זר מתחלתו ועד סופו, ומלך וכהן מעיקרא לאו זרים הוו". ראה גם מעילה יט ע"א.

34. הובא בתוך פירוש ראב"ע (הארוך) לשמות ל, לג.

35. ראה: הר אפרים הוריות סי' טז; חקרי לב, או"ח, חלק ב, סי' קיט (רמו ע"א).

36. על פי מגילה יא ע"א: "בקום עלינו אדם – אדם ולא מלך".

37. תרגום זה הובא בתורה שלמה, אות קסב, מכת"י רומי וראה בהערה הבאה. ואכן, במקומות רבים בכתוב פירושה של המילה 'אדם' הוא 'המון העם' – בניגוד לאישים רבי מעלה. לדוגמה: 'ויראו בני האלהים [=הדיינים והחשובים] את בנות האדם' (בראשית ו, ב); "אני אמרתי אלהים אתם... אכן כאדם תמותון" (תהלים פב, ו-ז). גם הרמב"ם במורה נבוכים ביאר באופן זה את הכתובים (חלק א פרק יד). ראה גם בעל הטורים על התורה (שמות ל, לב): "קדש הוא קדש יהיה לכם – בגימטריא 'למלכות בית דוד'". ראה גם במדרש תנחומא (ורשא, קרח יב) המביא אסמכתא מהכתוב למשיחת מלכים: "שני בני היצהר אלו דוד ואהרן שנמשחו בשמן המשחה שמיחתן לדורות, באהרן כתיב 'היתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם', בדוד כתיב 'דוד עבדי נשיא להם לעולם'".

לעומת זאת, ר' אברהם אבן עזרא מפרש (שמות שם) כי גם בעניין שמן המשחה 'זר' הוא מי שאיננו כוהן, ובכלל זאת המלך; ומשיחתו של שלמה המלך בשמן המשחה הייתה הוראת שעה ולא הלכה פסוקה. סמך לדבריו מצוי בתרגום יונתן למילים "איש אשר יתן ממנו על זר": "ודיתן מנה על חילוני דלא מבנוי דאהרן".³⁸ נראה שלדעת ראב"ע אין מצווה מיוחדת למשוח מלכים לדורות בשמן המשחה - שלא כפי דעת חז"ל.³⁹

נראה שלרמב"ם דעה מחודשת בעניין זה. בפירושו המשנה לכריתות (א, א) כתב הרמב"ם: "ומלכי בית דוד דווקא מותר למשחם בשמן המשחה", ומדבריו משתמע שאין בכך מצווה אלא היתר - אולי לשם חיזוק מעמד המלכות. אפשר שהרמב"ם למד זאת מכך שאין מושחים מלך בן מלך אלא אם יש צורך מיוחד, כלומר אין חיוב למשוח את המלך וזה אינו אלא היתר במקום הצורך. כך ניתן גם לדייק מלשונו בספר המצוות (עשה לה): "שצונו שיהיה לנו שמן עשוי על מתכונת המיוחד מוכן למשוח בו כהן גדול שיתמנה... וממנו ימשחו קצת המלכים", כלומר עיקר השימוש בשמן המשחה הוא משיחת הכוהן הגדול וגם "קצת המלכים".⁴⁰

ו. גניזת שמן המשחה

התוספתא במסכת סוטה מלמדת כי:

משנגז ארון נגזו עמו צנצנת המן, וצלוחית של שמן המשחה, ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה, וארגז שהשיבו פלשתים דרין לאלי ישראל, כולם היו בבית קדש הקדשים ומשנגז ארון נגזו עמו דברים, ומי גנזו? יאשיהו המלך גנזו...

(תוספתא [ליברמן] סוטה יג, א)

כעין זה מופיע גם בתוספתא במסכת יומא:

38. ראה תורה שלמה, שמות ל, אות קעו, המבאר שלדעת ת"י פסוק זה נאמר בזמן שנמשחו בני אהרן ובאותו זמן היה אסור לתת על שום איש אחר; וראה שם שבכת"י רומי ליתא.
39. ראה מדרש לקח טוב הכותב: "ובו נמשחו כהנים גדולים, ומלכים באפרסמא דכיא", וייתכן שיש בכך סמך לשיטת ראב"ע. מאידך גיסא, ראה תורה שלמה, מילואים לפרשת כי תשא, סי' י, סוף אות ו, שכתב כי בכתבי-היד ליתא לתיבות "באפרסמא דכיא".
40. אכן, בהל' מלכים (א, ז) כתב הרמב"ם את עיקר הדין: "כשמעמידין המלך מושחין אותו בשמן המשחה"; ואפשר שאחרי שהתורה התירה למשוח את המלך כדי לחזק את מעמד המלכות, יש לעשות זאת תמיד. יש להעיר כי בשורש העשירי מ"ד השורשים כתב הרמב"ם: "ואמנם יימנה הצווי שצונו שנמשח כהנים גדולים ומלכים וכלי הקדש בשמן המשחה המתואר", אלא שלשונו שם צ"ע שהרי משיחת כלי הקדש ודאי אינה לדורות; ואף הגר"י פערלא (בביאורו לרס"ג, ח"ג עונש יא, נא ע"א) כתב שדברי הרמב"ם במניין ספר המצוות מדוקדקים יותר. נוסף על כך, במניין המצוות הקצר בתחילת משנה תורה (עשה לה) כתב הרמב"ם: "למשוח כהנים גדולים ומלכים בשמן המשחה", אך מכל מקום הדיוק מפירושו המשנה ומספר המצוות בעינו עומד.

צנצנת המן, וצלוחית של שמן המשחה, ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה, וארגז דרון שהושיבו פלשתים כבוד לאלי ישראל, היו כולם בבית קדש הקדשים, משנגנו ארון נגנו עמו. (תוספתא [ליברמן] יומא ב, טו)

ברייתא זו מופיעה בשינוי קל בגמרא (הוריות יב ע"א):⁴¹ "משנגנו ארון, נגנו שמן המשחה..."⁴² והגמרא על אתר⁴³ ממשיכה וקובעת: "ואמר רבי אלעזר: אתיא 'שם' 'שם', אתיא 'דורות' 'דורות', אתיא 'משמרת' 'משמרת'". נראה שר' אלעזר מסביר שאת כל הדברים המנויים בברייתא יש לשמור לעולם יחד עם הארון, ולכן כשנגנו הארון נגנו עמו כל הדברים; וכך פירש גם רבנו אליקים בפירושו ליומא: "להך גזירה שווה מהניא, לאורי דמעולם לא נתפרשו זה מזה אלא כולן ביחד, וכי היכי דארון גנו, כך כולם גנוזין".⁴⁴

על פי מקורות אלו מתבאר שבסוף ימי הבית הראשון, בימי יאשיהו,⁴⁵ נגנזה 'צלוחית שמן המשחה', ומאז לא שבה. כך נאמר גם במכילתא:

וזה אחד משלשה דברים שאליהו עתיד להעמיד לישראל: צלוחית המן, וצלוחית של מי נדה, וצלוחית של שמן המשחה, ויש אומרים אף מקלו של אהרן שקדיו ופרחיו... (מכילתא דרבי ישמעאל, מסכתא דויסע, פרשה ה, ד"ה ויאמר משה)

בירושלמי נמנה שמן המשחה עם הדברים שבין המקדש הראשון למקדש השני:

דמר רב אינא בשם רבי אחא חמשה דברים היה בבית המקדש האחרון חסר מן הראשון... אלו ה' דברים שהיה בית המקדש אחרון חסר מהראשון ואילו הן: אש וארון ואורים ותומים ושמן הקודש. (ירושלמי הוריות ג, ב)⁴⁶

וכך מביא גם הרמב"ם בהלכותיו:

-
41. ביומא נב ע"ב ובכריתות ה ע"ב מובאת הברייתא כלשון התוספתא: "צלוחית של שמן המשחה".
 42. אך ראה דק"ס הוריות שם, אות ב, הכותב שיש כת"י הגורסים גם כאן "צלוחית של שמן המשחה", וראה להלן הערה 47.
 43. וכן ביומא נב ע"ב ובכריתות ה ע"ב.
 44. ראה גם רש"י הוריות שם. בפירושו למלכים-א א, לט ("ויקח צדוק את קרן השמן מן האהל) כתב רש"י: "מן האוהל - שהארון נתון בעיר דוד וצלוחית של שמן המשחה לפני הארון, כמו שאנו שונים בסדר יומא".
 45. הפסח המפורסם שעשה יאשיהו המלך היה בשנת 18 למלכותו, כ-35 שנים לפני החורבן. באותו זמן ציוה יאשיהו את הלויים: "ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף... (דברי-הימים-ב לה, ג). מפסוק זה למדה הגמרא שיאשיהו גזז את הארון, ואם כן יאשיהו גזז את הארון כ-35 שנים לפני החורבן.
 46. ראה נוסח הירושלמי המופיע בפירוש ר"ח למגילה ט ע"ב: "אש וארון ואורים ותומים ושמן המשחה ורוח הקודש". מאידך גיסא, ראה במקבילות אחרות - בבלי יומא כא ע"ב; תנחומא בהעלותך ו; תנחומא (בובר) בהעלותך יא; במדבר רבה טו, ז - שבהן לא מופיע "שמן המשחה".

אבן היתה בקדש הקדשים במערבו שעליה היה הארון מונח, ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן, ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות ויאשיהו המלך צוה וגנוז במקום שבנה... וגנוז עמו מטה אהרן, והצנצנת, ושמן המשחה וכל אלו לא חזרו בבית שני... (רמב"ם, הל' בית הבחירה ד, א)

בעקבות חסרונו של שמן המשחה, מסוף ימי הבית הראשון ולאורך כל ימי הבית שני, נוצר המצב המתואר במשנה – כוהן גדול 'מרובה בגדים' בלבד:

ואיזהו המשיח המשוח בשמן המשחה לא המרובה בבגדים, אין בין כהן המשוח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצוות.
(משנה הוריות ג, ד; מגילה א, ט)

וכדברי הירושלמי על אתר: "המשוח בשמן המשחה – בבנין הראשון, למרובה בגדים – בבנין האחרון".⁴⁷

ז. המצווה לדורות

את הלכות כלי המקדש פותח הרמב"ם בקביעה "מצות עשה לעשות שמן המשחה שיהיה מוכן לדברים שצריכין משיחה בו שנאמר ועשית אותו שמן משחת קדש" (שם א, א). כעין זה כתב בספר המצוות (עשה לה): "שצונו שיהיה לנו שמן עשוי על המתכונת המיוחדת

47. כפירוש זה סברו ראשונים רבים. ראה לדוגמה: ר"ח רש"י ומאירי יומא עג ע"א; ריטב"א ורי"ד מגילה ט ע"ב; רא"ש נזיר מז ע"ב; פירוש המשנה לרמב"ם מגילה א, ט; שם הוריות ג, ד; רע"ב הוריות שם ועוד מקומות רבים. ראה באר שבע הוריות יג ע"א, ד"ה משיח, שמציין גם לתוספתא בהוריות, אך לפנינו לא נמצא.

כאן המקום לציין את טענתו של צבי אריה שטיינפלד ('למשמעו של מרובה בגדים', סיני, צא, עמ' כג-מג) כי בסוף ימי הבית הראשון נגנזה רק צלוחית של שמן המשחה, ולא שמן המשחה כולו, וכפי הגרסה שבתוספתא סוטה. בצלוחית זו הייתה רק כמות קטנה של שמן שהונחה למשמרת לדורות בצד הארון (באופן דומה לצנצנת המן), ואותה גנזו, אך שמן המשחה כולו לא נגנז וממילא גם המשיחו להשתמש בו (או בשמן אחר שעשו בימי הבית השני). מחידוש זה נובעות כמה מסקנות שחלקן מחדשות ביותר: 1. אין זה נכון שלא היה כוהן משוח בשמן המשחה בבית שני; 2. אין הכרח לומר שלא עשו שמן אחר מלבד השמן שעשה משה, ובוודאי אין איסור לעשות אחר, ושלא כדברי תוספות להלן; 3. מרובה בגדים אינו כינוי לכל הכוהנים מימות יאשיהו ואילך, אלא לכל כוהן ששימש כממלא מקום זמני לכוהן הגדול שנפסל לפי שעה מכל סיבה שהיא (לנקודה זו יש סמך ברמב"ן על התורה ויקרא טז, לב). במאמר זה איני דן בטענתו, אך יש לציין כי לדבריו המימרה של ר' אחא בירושלמי – המלמדת שבין הדברים החסרים בבית שני היה "שמן הקודש" – אינה מכוונת אלא 'לצלוחית שמן הקודש', אלא שעם הזמן הנוסח השתבש ולא עמדו על ההבדל בין צלוחית שמן הקודש לשמן הקודש, ומכאן פירוש הסתמא בירושלמי, שאינו מוכרח לדבריו, למרובה בגדים שבמשנה ולהנחה ששמן המשחה כולו נגנז ולא חזר עוד. עוד אציין שדבריו סותרים גם סתמא דגמרא בבבלי במנחות פח ע"א-ע"ב (ראה להלן) והוא נדחק בפירושה.

מוכן למשוח בו כל כהן גדול שיתמנה". כידוע, הרמב"ם סבור שאין למנות מצוות שאינן נוהגות לדורות – וכלשונו בשורש השלישי מ"ד השורשים: "שאינן ראוי למנות מצות שאינן נוהגות לדורות" – ואם כן, ברור שלדעתו מצוות שמן המשחה היא מצווה לדורות.

אולם, מדברי חז"ל שהובאו לעיל נראה באופן פשוט כי משנגזז שמן המשחה בסוף ימי הבית הראשון, לא היה יותר שמן ולא הכינו שמן נוסף. כך משתמע גם מן הגמרא במנחות הדנה בכלי המדידה של מידות הלח. במשנה (שם ט, ב) נאמר כי לדעת חכמים היה כלי מידה המכיל הין, ואילו ר' שמעון חלק ואמר: "לא היה שם הין, וכי מה היה הין משמש?!". הגמרא (שם פח ע"ב) עוסקת בהסבר המחלוקת: "מר סבר כיון דלדורות לא הוה צריך, לפי שעה הוא דעבדיה ואיגזז; ואידך, כיון דהוה הוה". מדבריה ברור שלדעת כולם לא היה שימוש בהין משום שלא הכינו עוד שמן המשחה.

אם מצוות עשיית שמן המשחה ומצוות המשיחה הן מצוות לדורות, מדוע לא עשו שמן המשחה בבית שני? ארון, אש ורוח הקודש לא חזרו ואינם נתונים בידי אדם, אך מדוע נמנעו אנשי בית שני מלהכין את שמן המשחה לצורך הדברים הראויים להימשח? מצאנו לכך מספר תשובות.

1. ראשונים: שמן המשחה נעשה רק על ידי משה ויש איסור לעשות אחר
בברייתא המבארת כיצד נעשה שמן המשחה של משה מובאים דברי ר' יהודה:

שמן המשחה שעשה משה במדבר, כמה נסים נעשו בו מתחלה ועד סוף, תחלתו לא היה אלא שנים עשר לוגין, ראה כמה יורה בולעת וכמה עקרים בולעים וכמה האור שורף, ובו נמשח משכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלוואים, ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים... ואותו שמן קיים לעתיד לבוא, שנאמר: "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם", "זה" – בגימטריא שנים עשר לוגין הוה.
(הוריות יא ע"ב; כריתות ה ע"ב; ירושלמי שקלים ו, א ועוד)

כמה מהראשונים הבינו שאין זה רמז או דרשה בעלמא, ולפנינו לימוד גמור. תוספות בנזיר למד מכאן כי יש איסור לעשות שמן המשחה אחר מלבד זה שעשה משה:

ומרובה בגדים קרי משנגזז שמן המשחה דיאשיהו גזז שמן המשחה שעשה... ואחריו לא היה כהן משוח בשמן המשחה אלא מרובה בגדים... ולא היו יכולין לעשות שמן המשחה אחר למשוח בו, כדכתיב "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם", זה ולא אחר.
(תוספות נזיר מז ע"א, ד"ה וכן משוח)⁴⁸

48. כך פירשו גם הריטב"א (מגילה ט ע"ב) והרא"ש (נזיר מז ע"ב). יש להעיר כי מלבד שלדרשת זה ולא אחר' אין מקור מפורש בדברי חז"ל, אין לדברי תוספות סמך גמור מן הברייתא, שהרי לא נאמר בה שאין להכין שמן אחר אלא ש"כולו קיים לעתיד לבוא". השווה עם הנאמר לגבי אפר פרה אדומה: "ויקחו אליך פרה" – אמר ר' יוסי ברבי חנינא רמזו שכל הפרות בטילות ושלך קיימות" (פסיקתא

גם הרלב"ג סבר שקיים איסור לעשות שמן אחר, וכך כתב בפירושו לתורה:

"יהיה זה לי לדורותיכם" – רוצה לומר זה שעשהו, כי זולתו לא נעשה ולא יעשה. וזה מבואר ממה שאומר, והוא, שאם היתה הכונה שיעשה שמן המשחה תמיד בזה התואר, היה ראוי כאשר הזהיר שלא נעשה כמוהו במתכונתו, שיבאר שלא נעשה לנו, כמו שאמר בעניין הקטורת... והוא יתעלה לא הבדיל בזה, אך הזהיר שלא נעשה כלל, וזה לאות כי כוונת התורה שלא יעשה ממנו זולתי מה שעשה משה... ולזאת הסיבה תמצא שלא היה כהן משיח בבית שני, לפי שכבר גנו יאשיהו שמן המשחה, ולא היה להם רשות לעשותו. (רלב"ג שמות ל, לא)

מדבריו ניתן לדייק דבר מחודש: יש איסור לעשות שמן המשחה לדורות, כדברי תוספות, אך איסור זה הוא בכלל הציווי "ובמתכונתו לא תעשו כמוהו" – שחז"ל למדו (כריתות ה ע"א) שנאמר על הדיוט העושה כמתכונת שמן המשחה לשימושו האישי, ולא לציבור.⁴⁹

כך משתמע גם מדברי ספר החינוך המלמד שהאיסור לעשות שמן המשחה לדורות הוא בכלל הלאו שנאמר בתורה "ובמתכונתו לא תעשו כמוהו":

שלא לעשות שמן המשחה, שנאמר ובמתכונתו לא תעשו... ענין המצוה, שאמר זכרונם לברכה כי מעולם לא נעשה ממנו אלא אותו שעשה משה במדבר... ונוהגת מצוה זו של איסור עשיית השמן, בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. (ספר החינוך מצוה קט)

מאידך גיסא, מדבריו במקום אחר נראה שהמצווה לעשות שמן המשחה נוהגת בכל זמן (וגם מוטלת על הציבור):

לעשות שמן המשחה על העניין שציוותה התורה לעשותו, שנאמר ועשית אותו שמן משחת קודש, שיהיה מוכן למשוח בו כל כהן גדול שיתמנה... ונוהגת בזמן הבית, והיא ממצוות המוטלות על הצבור כמו בנין הבית וכליה. (שם מצוה קז)

וצריך עיון.

דבר כהנא, חקת, פיסקא ד, אות ז; תנחומא (בובר) חקת כד; במדבר רבה יט, ו). אפר הפרה הוא גם אחד משלושה דברים שעתידי אליהו להחזיר לישראל (כדברי המכילתא, ראה לעיל בתחילת סעיף ו), אפר הפרה הושווה לשמן המשחה, ובכל זאת לא נמנעו ישראל מלהכין פרות אחרות, והרי שאין הכרח להניח שהעובדה ששמן המשחה שעשה משה קיים לעולם, גורר את המסקנה שיש איסור לעשות אחר. ראה גם את תמיהתו של הגר"י פערלא (בפירוש לספר המצוות לרס"ג, ח"ג עונש יא, נ ע"ב, ד"ה ועכ"פ) על דברי התוספות האלו.

49. ראה בספר כנסת הגדולה (או"ח, הלכות כלי המקדש, פרק א): "אבל הרלב"ג בפירוש התורה אמר אפילו עשאו לגבוה. ותימה דבברייתא בפרקא קמא דכריתות מפורש שאם עשאו להתלמד או ליתנו לאחרים – פטור, ואולי הרלב"ג ז"ל יפרש דפטור מכרת, אבל חייב מלקות, והוא דוחק דלא מצינו לשון פטור בחיוב מלקות". וראה אביר יעקב כריתות שם.

בחידושי הגר"ח הוסיף וביאר שהעושה שמן המשחה במתכונתו עובר על איסור, ואף אין בשמן זה שום מעלה ממעלת שמן המשחה ואינו כשר בתורת שמן המשחה:

דמהא דכתיב זה ולא אחר, ילפינן דין שאינו ראוי להיות שמן המשחה אלא זה שעשאו משה, ואם פטמו שמן אחר אינו שמן המשחה כלל, ואף דחייבין כרת על עשייתו שנאמר איש אשר ירקח כמוהו ונכרת, מ"מ אינו שמן המשחה כלל, ולכן אם סך ממנו פטור דנמצא דסך עצמו בשמן בעלמא ולא בשמן המשחה.
(חידושי הגר"ח כריתות ה"ע"א [מהדרת מישור])

2. הרמב"ם: אין איסור אך בפועל לא נעשה אחר

הרמב"ם, כאמור, מנה את עשיית שמן המשחה כמצווה לדורות "לעשות שמן המשחה שיהיה מוכן לדברים שצריכין משיחה בו שנאמר ועשית אותו שמן משחת קדש" (רמב"ם, הל' כלי המקדש א, א), ונראה אפוא שהוא אינו סובר כתוספות שיש איסור לעשותו.

כמו כן, בתחילת הלכות כלי המקדש (שם) תיאר הרמב"ם את אופן עשיית השמן ופירט את המרכיבים השונים – וגם בכך יש כדי להעיד שלדעתו יש מצווה לעשותו. אכן, אפשר שהפירוט לא נכתב אלא כדי לבאר את האיסור בהכנת השמן להדיוט,⁵⁰ וכפי שממשיך הרמב"ם מיד (שם, ד): "העושה שמן המשחה כמעשה הזה וכמשקל הזה...חייב כרת".⁵¹ בהמשך כותב הרמב"ם (שם, ה): "ומעולם לא נעשה שמן אחר חוץ ממה שעשה משה";⁵² ומשתמע שלו היה נעשה שמן אחר, הוא היה כשר.⁵³

ייתכן שהסיבה לאי-עשיית השמן בבית שני היא חוסר ידיעה או היעדר מסורת ברורה באשר לרכיבים. ערוך השולחן (קדשים יח, ח) מבאר כי אף שאין איסור להכין שמן המשחה אחר, כיוון שמדין תורה כוהן גדול מתמנה גם בלא שמן המשחה, ניתן להבין שכוונת התורה היא שכאשר אין בנמצא את שמן המשחה שעשה משה, אין לעשות שמן אחר ודי בריבוי בגדים – וזו הייתה סברתם של בני בית שני. הגר"י פערלא ביאר שגניזת השמן בימי יאשיהו וכן מה שלא עשו הנביאים שמן חדש, מלמדים שזוהי מעין הוראת שעה ואין רשות לעשות שמן אחר – אף שמן הדין גם שמן אחר כשר.⁵⁴

50. ראה מנחת חינוך מצווה קז.

51. כך משתמע גם מתיאור ייחודיות המאורע: "וככה עשהו משה רבינו במדבר...". כאומר: לפנינו מעשה חד-פעמי.

52. ראה גם מדרש הגדול (שמות ל, לא) "כל מקום שנאמר 'לי' הרי זה קיים לדורות, ומעולם לא נעשה שמן משחה אחר חוץ משמן שעשה משה". לשון המדרש הוא ככל הנראה שילוב של דברי חז"ל והרמב"ם.

53. כך גם כתב בפירושו הגר"י פערלא לספר המצוות של רס"ג, ח"ג, עונש יא (נא ע"א).

54. שם.

לצד זאת יש לציין כי בפירושו למשנה (כריתות א, א) כתב הרמב"ם דברים הקרובים יותר לשיטת התוספות (אף שלא נזכר בהם לשון איסור), ואלו דבריו: "ודע שלא נעשה ממנו כלל ולא ייעשה זולת מה שעשה משה, לאמרו יתעלה 'יהיה זה לי', כך בא בקבלה".⁵⁵

3. המצווה לדורות לשיטות אלו

בשורש העשירי מי"ד השורשים כתב הרמב"ם:

שאינן ראוי למנות ההקדמות אשר הם לתכלית אחת מן התכליות. פעמים יבאו צוויים בתורה אין אותם הצוויים הם המצוה אבל הם הקדמות לעשיית המצוה כאילו הוא מספר איך ראוי שתיעשה המצוה ההיא. (ספר המצוות, השורש העשירי)

כדוגמה לקביעה זו הביא הרמב"ם את מצוות משיחת הכהנים בשמן המשחה:

וכן קח לך בשמים ראש לא יימנה, ואמנם יימנה הצווי שצונו שנמשח כהנים גדולים ומלכים וכלי הקדש בשמן המשחה המתואר. (שם)

כך משתמע גם מדבריו בספר המצוות (עשה לה) – "שצונו שיהיה לנו שמן עשוי על המתכונת המיוחדת מוכן למשוח בו כל כהן גדול שיתמנה" – שבהם לא הזכיר את העשייה כמצווה. כך פירש גם התשב"ץ בפירושו לאזהרות: "שכל זמן היותו קיים, היא מוטלת עלינו מצוה, למשוח כהנים גדולים" (זהר הרקיע, עשה, אות מט); וכך כתבו כמה אחרונים, כלומר שעיקר המצווה היא משיחת הכהנים בשמן שעשה משה ולכן היא נמנית כמצווה לדורות.⁵⁶

בערוך-לנר (קדשים טז, ג) ביאר שהמצווה היא לשמור את השמן שלא יאבד, וזוהי המצווה לדורות. כעין דברים אלו כתב הגר"ח: "דאין עיקר המצוה עשיית שמן המשחה לבד, אלא מצוה היא עשייתה וקיומה ומציאותה בישראל למשוח ממנה מלכים וכהנים, ולכן נחשבת שפיר מצוה לדורות".⁵⁷

לדעת הרדב"ז, המשיחה אינה עיקר המצווה, שכן משיחת הכלים לא הייתה לדורות ומשיחת כהנים גדולים ומלכים היא פרט במצוות הכהונה והמלכות (ועוד שמשיחה זו

55. ראה בספר שמחת עולם (הל' כלי המקדש א, ה) שביאר כי דעת הרמב"ם כתוספות, אך גם בפירוש המשנה לא מצאנו לשון איסור. ראה פירוש המשנה למנחות ט, ב (בתרגום הרב קאפח): "לפי שהכל מודים שאין עושין שמן המשחה אם נעדר אותו שעשה משה כמו שבארנו כמה פעמים". בדפוס וילנא הלשון היא: "לפי שהכל מסכימים שאין עושין שמן המשחה עד שיכלה מה שעשה משה רבנו". וראה חידושי הגר"ח (כריתות שם) שפירש את דברי הרמב"ם על פי גרסת הדפוס, כשונים מדעת תוספות, כלומר שאין איסור הכנה של שמן אחר אלא כל זמן ששמן המשחה שעשה משה קיים, אך אם יקרה המקרה ויכלה השמן שעשה משה – מצווה לעשות שמן אחר. כך כתב גם כתב הגר"ז (נדפס בתוך 'חידושי מרן הגר"ז הלוי החדשות על תנ"ך ואגדה מפני השמועה', כריתות ה ע"א). וראה להלן הערה 73.

56. ראה: מנחת חינוך מצווה קז; ערוך השולחן קדשים טז, ג.

57. חידושי הגר"ח כריתות ה ע"א, וראה לעיל הערה 55.

אינה מעכבת); ולכן לדעתו העשייה היא המצווה אף שאינה לדורות ו"כיון שאי אפשר למנות משיחתו, אי אפשר שלא למנות עשייתו".⁵⁸ בספר נר מצוה ביאר שאומנם בשרם הכתוב כי השמן יהיה קיים לעולם, אבל אם יגרום החטא ויאבד, יש מצווה לעשותו.⁵⁹

4. שמן המשחה תלוי בנוכחות הארון

הסבר נוסף להיעדר שמן המשחה בימי הבית שני ניתן להציע על פי המובא לעיל מפירוש רבנו אליקים.⁶⁰ מדבריו התבאר כי ר' אלעזר סבור ששמן המשחה תלוי בנוכחות הארון בקודש הקודשים, וכאשר אין ארון – אין שמן המשחה. כך מבואר גם בירושלמי בשם ר' חזקיה:

תני חזקיה רמז: כל מקום שיש משיח – יש ארון, וכל מקום שאין משיח – אין ארון, ואתייה כיי דמר ר' שמואל בר ינא בשם ר' אחא חמשה דברים היה המקדש האחרון חסר מן הראשון ואלו הן אש וארון ואורים ותומים ושמן המשחה ורוח הקודש. (ירושלמי תענית ב, א)

הרי שמציאותם של כוהן משיח ושל שמן המשחה קשורה במציאות של ארון. על פי זה יש מי שכתב שבזמן בית ראשון, כשהארון היה במקומו, אם היה נשפך שמן המשחה, אפשר שהייתה מצווה לעשותו.⁶¹

5. מעשה נס בשמן המשחה – מחלוקת תנאים

הגמרא בכריתות מביאה ברייתא הדנה באופן הכנת שמן המשחה:

תנו רבנן: שמן המשחה שעשה משה במדבר (משלקו) [היה שולקו עם]⁶² העיקרין, דברי ר' יהודה;⁶³ א"ל רבי יוסי: והלא לסוך העיקרין אינו סיפק! כיצד עושה? הביאו העיקרין ושלקום [וישראל]⁶⁴ במים, והציף עליהן שמן המשחה וקלט את הריח וקיפחו; אמר לו ר' יהודה: וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה? והלא נסים הרבה נעשו בו מתחלתו ועד סופו, תחלתו לא היה אלא י"ב לוג, ובו נמשח המשכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלוואים, ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים, וכולו

58. ראה רדב"ז הל' כלי המקדש א, א; א, יב; ד, יב.

59. נר מצוה (חיבור על ספר המצוות לר' יהודה בן מנוח) ס' ת, אות יט, וראה עוד אפשרות להסבר המצווה לדורות להלן ליד ציון הערה 76 בדעת דרך חכמה.

60. לעיל ליד ציון הערה 44.

61. ספר דרך חכמה על הל' כלי המקדש א, א, ביאור הלכה, ד"ה מ"ע. לדעתו, אפשר שמשמעות המצווה לדורות היא בזמן שיש ארון.

62. זוהי גרסת שטמ"ק, אות כא.

63. רש"י ורמב"ן (לשמות ל, כד) גרסו "רבי מאיר" ובהמשך, במקום "ר' יוסי", גרסו "ר' יהודה".

64. זוהי גרסת שטמ"ק (אות כד) ורש"י בשמות (שם), וכך נראה מן הברייתא המקבילה בהוריות יא ע"ב.

קיים לעתיד לבא, שנאמר: שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם, זה בגימטריא י"ב לוגין הויין". (כריתות ה ע"א)

מדברי הברייתא מתבאר כי ר' יהודה ור' יוסי נחלקו האם את השמן היו מבשלים עם העיקרים או לא. לדעת ר' יוסי, כמות השמן לא הייתה מרובה דיה אפילו לסוך את העיקרים, ואם היו מבשלים את העיקרים עם השמן, היה השמן נבלע כולו. לכן, לאחר שריית העיקרים במים הציפו את השמן על העיקרים כדי שיקלוט את ריחם.⁶⁵ לדעת ר' יהודה, היו ניסים רבים במעשה שמן המשחה, וזה אחד מהם. בספר אלף המגן ביאר שלדעת ר' יוסי, הסובר שלא היה בהכנת השמן מעשה ניסים, יש להניח ששמן המשחה נגמר במשך הזמן לאחר משיחת המשכן וכליו והיה צורך להכין אחר. מדבריו נראה שר' יוסי אינו לומד שכל השמן קיים לעתיד לבוא, ואם כן מצווה להכין שמן המשחה בעת הצורך.⁶⁶

6. המפטם את השמן לציבור

באותה סוגיה במסכת כריתות דנה הגמרא לגבי חיוב כרת של הדיוט הרוקח שמן המשחה:

תנו רבנן: המפטם את השמן ללמוד בו [או] למוסרו לציבור – פטור, לסוך – חייב, והסך ממנו פטור, לפי שאין חייבין אלא על סיכת שמן המשחה שעשה משה בלבד. אמר ר' ללמוד בו [או] על מנת למוסרו לציבור – פטור. מנלן? אתיא "מתכונתו" מן "במתכונתה" דקטרת, וכתיב לגבי קטרת: "לא תעשו לכם" (שמות ל, לז), לכם הוא דאסור, אבל למוסרו לציבור פטור, גבי שמן נמי למוסרו לציבור – פטור... (כריתות ה ע"א)

לכאורה, על פי הגמרא, המפטם את השמן על מנת למוסרו לציבור, אינו חייב כרת, כדרך שהמפטם את הקטורת על מנת למוסרה לציבור פטור מן הכרת. מלשון רש"י בפירושו לתורה (שמות ל, לח) – הכותב: "להריח בה, אבל עושה אתה במתכונתה משלך כדי למוסרה לצבור" – משתמע שזהו היתר גמור, וכך כתבו כמה אחרונים כלומר שה"פטור" האמור כאן הוא פטור ומותר.⁶⁸

65. זוהי שיטת רש"י בכריתות (שם) הסבור כי לאחר שנבלעו המים בעיקרים, הוציא אותם משה והציף עליהם את השמן. דעת הרמב"ם (הל' כלי המקדש א, ב) והרמב"ן (שמות ל, כה) שונה.
66. ראה אלף המגן הוריות יא ע"ב. במרומי-שדה (כריתות ה ע"א, ד"ה ת"ר) כתב שאם אבד שמן המשחה, מודה ר' יהודה לר' יוסי שעושים אותו מחדש בדרך שאין בה מעשה ניסים.
67. על פי ההגהה בגמרא וגרסת תוספות בנזיר (מז ע"א, ד"ה וכן משוח), כך משתמע מדברי הרמב"ם (הל' כלי המקדש א, ד: "להתלמד או לתנו לאחרים"), וכך הגיה בספר באר שבע כאן; אך ראה שטמ"ק אות יד (וכן שם ו ע"א אות א) שאינו גורס "או" וכן גרסת הילקוט שמעוני (תשא שפז) וביראים: "ללמוד בו ע"מ למוכרו לציבור". ראה גם תוי"ט כריתות א, א, ד"ה המפטם את השמן; וראה בעניין זה חידושי הגר"פ לרס"ג, ח"ג, עונש יא, נ ע"א, ד"ה אמנם.
68. ראה: באר שבע, משמרות כהונה ואביר יעקב כריתות שם.

לשיטת תוספות, הסבור שאין כל צורך בשמן אחר מלבד זה שעשה משה, מדוע מותר לעשות שמן בעבור הציבור? תוספות בנזיר (מז ע"א, ד"ה וכן משוח) נדחק לפרש שמדובר בימי משה, כנראה כשעדיין לא נעשה משום שאז יש משמעות לעשייתו, או שהכוונה שמוסר לציבור ללמדם כיצד לעשותו ולא על מנת למשוך בו.⁶⁹ בשיטה מקובצת מפרש בפשטות שאף שהציבור אינו צריך, כיוון שהעושה לא כיוון לעצמו אלא לשם הציבור – פטור.⁷⁰

הרמב"ם הביא את לשון הברייתא בשינוי קל:

העושה שמן המשחה כמעשה הזה וכמשקל הזה ולא הוסיף ולא גרע במזיד חייב כרת... והוא שיעשה אותו להמשח בו, אבל אם עשהו להתלמד או ליתנו לאחרים פטור. (הל' כלי המקדש א, ד)

אפשר שכך הייתה גרסתו בגמרא, וכך הציע האור-שמח (שם), ואפשר שפירש כך מפני שבאמת לציבור אין שום צורך בשמן, ולכן דייק וכתב "אחרים" שאינם דווקא ציבור, שכן עיקר הפטור הוא שהשמן אינו נעשה כדי לסוך.⁷¹

7. ראב"ע ואחרונים: מצווה לעשות שמן המשחה בכל זמן

בפירושו של ר' אברהם אבן-עזרא לתורה נאמר בפירוש, כי בעת הצורך אפשר וצריך לעשות שמן אחר, ודינו כדין השמן שעשה משה:

שמן משחת קדש – שיעשו תמיד כמוה לקדש הכהנים.

(ראב"ע [הקצר] לשמות ל, לא)

והנה אין הפרש בין שמן המשחה שעשה משה, ובין הנעשה אח"כ שהוא כמוהו

(ראב"ע [הארוך] שם ל, לג)⁷²

בילקוט תימני מכת"י מבאר שמה שנאמר שהשמן קיים לדורות אינו סותר את חובת עשייתו:

69. ראה אגרות משה (יו"ד, ג, לג) שכתב בעניין זה: "אלמא דזה גופיה, לידע למעשה עצם המצוה איך עשה זה משה רבינו במדבר, נמי הוא ענין למוד תורה ששייך על זה היתר דלהתלמד... משום דשייך למוד לידע גם הדינים שהיו כבר כמו שאיכא מצות הלמוד עליהם איך לעשות, שגם לידע במעשה הוא ענין למוד התורה". אך ראה ביאורי הגרי"פ לספר המצוות לרס"ג (שם) שהקשה על דברי תוספות בזה מכך שאין ההיתר הנאמר במוסר לציבור אלא לצורך מצווה, כדרך שנאמר בקטורת, ומניין לפטור במסירה לציבור כדי שידעו לעשות.

70. שטמ"ק כריתות שם, אות יד בשם תוספות.

71. ראה: חידושי הגר"ח והגרי"ז (כריתות שם); אגרות משה (שם).

72. וראה הר המוריה (הל' כלי המקדש א, ה) שכתב שדבריו תמוהים, וראה תורה שלמה, שמות ל, אות קנט.

דע שזה שאמר שלא ייעשה אין זה מדרך האזהרה, אלא על דרך ההודעה שלא יצטרכו ישראל לעשות שמן אחר במקומו של השמן שעשה משה, מפני שהוא עתיד להגנוז, אבל זה שאמר שהיא מצוה נוהגת לדורות והוא אמר שאין לעשותו, וכבר אמרנו לך שזה שאמר שאין לעשות אין זה הכרחי, והיא נוהגת לדורות בגלל חובת המצוה, אם ילך הכל לאיבוד, ולא נטעה ונאמר שלא נעשה אלא ייעשה...⁷³

כלומר לדעתו, אם יקרה שהשמן יאבד, יש מצווה להכין אחר; אולם כל זמן שהוא גנוז וקיים בעולם – אין מצווה להכין אחר.

כך גם נראה ממקום אחד בפירוש אור החיים שבו כתב: "ואומרו 'קדש יהיה לכם' זה שמן דורות שאינו שוה לקדושתו של שמן משה".⁷⁴

גם מדברי ערוך השולחן (קדשים טז, ב)⁷⁵ נראה כי על פי פשוטם של דברים יש מצווה בכל זמן לעשות שמן המשחה, שכן לדעתו עשיית השמן היא מצווה לדורות כדרך שעשיית הארון, לדעת הרמב"ן, היא מצווה לדורות אף על פי שמעולם לא עשו ארון אחר "לפי שהיותו מצוה קיימת לנו, ועוד שאם נעלה על דעתינו שיאבד או שישבר מצוה לעשותו כמצוה הראשונה" (השגות הרמב"ן לספר המצוות, עשה לג). גם המרומי-שדה (כריתות ה ע"א) כתב באופן פשוט שאם שמן המשחה אבד, יש לעשות אחר. לעומתם יש מי שכתב שגם לדעה שאין עושים עוד שמן חוץ מהשמן שעשה משה, אם יבוא אדם ויעשה שמן המשחה כדי שיהיה ברווח, או כדי שלא לסמוך על הנס, מתקיימת המצווה ומותר להשתמש בשמן זה.⁷⁶

ה. סיכום

שמן המשחה הוא שמן ייחודי שעשה משה במדבר ובו משחו את המשכן, את כליו ואת הכהנים, ולדורות מושחים בו כוהנים ומלכים.

חז"ל למדו כי משיחת המשכן וכליו הייתה מעשה חד-פעמי, ומכאן ואילך כל הכלים – עבודתן מחנכתן, ומדבריהם משתמע שאף אם ימשחו, אין הדבר מועיל (מאירי). מן

73. ילקוט תימני אלגוז אלמג'ני מכת"י, הובא בתורה שלמה, מילואים לפרשת כי תשא, סי' י, אות א (עמ' 192). דברים אלו תואמים לחלוטין את דברי הגר"ח והגר"ז שהובאו לעיל בהערה 55.

74. פירוש אור החיים שמות ל, לב. מאידך גיסא, בפירושו לפסוק כג הביא את דבר חז"ל ש"כולו קיים לעתיד... הא למדת שלא נעשה שמן המשחה זולתו, וכן כתב רמב"ם... שמעולם לא נעשה שמן אחר זולת מה שעשה משה...".

75. ראה דעתו לעיל, בדעת הרב"ם על המצווה לדורות (לפני ציון הערה 54) מדוע לא עשו אנשי בית שני שמן המשחה. כיוצא בדבריו כתב הגר"ח, לפי דברי הרמב"ם בפירוש המשנה שהובאו לעיל הערה 55.

76. דרך חכמה הל' כלי המקדש א, א, ביאור הלכה, ד"ה מ"ע, ושלא כדברי הגר"ח בסוף סעיף ז.2. בכך מתבאר מהי לדעתו המצווה לדורות.

הספרי, וייתכן שגם מהירושלמי, ניתן להבין כי כל הכלים שייעשו מכאן ולהבא מתקדשים מיד בהזמנתם לעבודה מכוח משיחתם של הכלים הראשונים – גם בלי שעבדו בהם עבודה. מדברי כמה ראשונים מתבאר כי דבר זה נתון במחלוקת תנאים, ויש הסוברים כי גם לדורות כל הכלים צריכים משיחה, לכל הפחות לכתחילה (תוספות, משמעות רש"י בע"ז).

משיחת הכוהן הגדול לדורות הוזכרה בתורה, אך לא כציווי ישיר. נראה שחז"ל למדו מן האמור בפרשת המילואים ("ובגדי הקודש אשר לאהרן, יהיו לבניו אחריו, למשחה בהם, ולמלא במ את ידם...") כי ישנו ציווי לדורות על המשיחה.

משיחת כוהן משוח מלחמה אינה מפורשת בכתוב, אך חז"ל דרשו: "ונגש הכהן – זה כהן משוח מלחמה", וכן "אשר יוצק על ראשו שמן המשחה" – זה משוח מלחמה, ועלינו לומר לומר שקבלה ברורה הייתה בידם שהכוהן הממונה לדבר אל העם בעת היציאה למלחמה נמשח בשמן המשחה.

משיחת מלכים גם היא לא נזכרה בכתוב במפורש, ובתורה נאסר למשוח משמן המשחה "על זר". מדברי חז"ל נראה כי הבינו שמלך אינו 'זר' לעניין זה, אך מקור הדברים בכתוב לא התפרש. לדעת רס"ג, "קבלה הייתה ביד ישראל שימשח דוד וזרעו משמן המשחה", והראשונים מצאו לדבר רמזים בכתוב: מן הפסוק "יהיה זה לי לדורותיכם" (רמב"ן), או מן הפסוק "על בשר אדם לא ייסך" – "אדם ולא מלך" (רא"ש, רבנו בחיי). לדעת ראב"ע, אין משיחת המלכים אלא הוראת שעה, ומן התורה היא מותרת רק לכוהנים הגדולים. לדעת הרמב"ם בפירוש המשנה נראה כי יש היתר בדבר אך לא חיוב.

חז"ל מלמדים כי משנגז הארון, נגנזה גם צלוחית שמן המשחה, ומאז לא חזרה, ולכן בימי הבית השני, לא היו הכוהן הגדול משוח בשמן המשחה אלא רק 'מרובה בגדים'. עוד אמרו חז"ל כי שמן המשחה שעשה משה קיים לעתיד לבוא. לאור זאת יש מן הראשונים שלמדו כי יש איסור לעשות שמן המשחה אחר מלבד זה שעשה משה (תוספות, ריטב"א, רא"ש), וייתכן שהאיסור אף נלמד מן הפסוק "ובמתכונתו לא תעשו" (רלב"ג, חינוך) או שיש לימוד מיוחד שאין עושים שמן כאשר אין ארון במקומו (רבנו אליקים). יש מן האחרונים שכתבו כי לפי זה גם אם עשו, אין לשמן כל קדושה (גר"ח). לעומת זאת מדברי הרמב"ם נראה שאין איסור בדבר, אך בפועל לא עשו לאחר שנגז השמן, מטעמים שונים (ערוה"ש, גרי"פ).

הברייתא דורשת שאם הכין אדם כמתכונת שמן המשחה לציבור, אינו חייב כרת. לדעת תוספות, עצם ההכנה לציבור פוטרת אף שאין להם צורך בו; ואילו לדעת הרמב"ם, כל הכנה לצורך אחרים פוטרת את המפטם.

לשיטות אלו, המצווה לדורות היא המשיחה של הכהנים והמלכים (רמב"ם, תשב"ץ), שמירת השמן שלא יאבד ויהיה קיים לצורך המשיחה (ערוך לנר; גר"ח), או הכנת השמן אף שהיא חד-פעמית (רדב"ז).

לראב"ע שיטה ייחודית, ולדעתו יש מצווה להכין שמן המשחה לדורות כל זמן שיחסר: "שיעשו תמיד כמוה לקדש הכהנים". כך נראה גם מדבריהם של כמה אחרונים (אור החיים, ערוה"ש, מרומי שדה), ולכל הפחות - אם עשה לצורך הציבור, מקיים מצווה והשמן מתקדש.

